

HRVATSKI JEZIK – kratak pregled gramatike

1. FONETIKA I FONOLOGIJA

GOVORNO PRIOPĆAVANJE

PORUKA - obavijest poslana iskazom - faze: 1. *psihološka*, 2. *fiziološka*, 3. *fizička*
PRIOPĆAJNI KANAL, buka u komunikacijskom kanalu - ZALIHOST (redundancija)

STVARANJE I DIOBA GLASOVA

SAMOGLASNICI (vokali, otvornici) i SUGLASNICI (konsonanti, zatvornici): zvonačnici, šumnici
- podjela glasova:

- po tvorbenome mjestu: 1. USNENI: dvousneni (b, p, m) i zubnousnenici (v, f)
2. JEZIČNI: zubnici, desnici, nepčanici/ palatali, jedrenici/ velari
3. NOSNI (m, n, nj)
- s obzirom na tvorbeni način: 1. PRASKAVI / okluzivi, eksplozivni (p, b, d, t, g, k, m, n, nj)
2. SLIVENICI / afrikate, praskavo-tjesnačni (c, č, ć, d, dž)
3. TJESNAČNI / frikativi, spiranti (s, š, z, ž, f, h, v, j)
4. DRHTAVI / treperavi, vibranti (r)
5. TEKUĆI / likvide, laterali (l, lj)
- po titranju glasnica: 1. ZVUČNI: b d g z ž dž đ (v) - - / ZVONKI: m n nj j l lj
2. BEZVUČNI: p t k s š č ć f c h

FUNKCIJA GLASOVA U JEZIKU

FONEM – najmanji odsječak glasovnog lanca - razlikovna (distinktivna) uloga; **FON**
ALOFON – razlika uvjetovana mjestom u glasovnom lancu

GRAFEMSKI SUSTAV HRVATSKOGA STANDARDNOG JEZIKA

SLOVO ili **GRAFEM** – pisani (grafijski) oblik fonema – “košuljica”
GRAFEMATIKA – ORTOGRAFIJA (*pravopis*), ORTOEPIJA (*pravogovor*)

MORFEM

MORFEM - najmanja jedinica jezika koja ima svoje značenje: *prefiks*, *korijen* i *sufiks* MORFOLOGIJA – znanstvena disciplina koja proučava oblike riječi

GLASOVNE PROMJENE NA GRANICAMA MORFEMA

1. **PALATALIZACIJA** k g h + e > č ž š (*ručica*), c + e/i > č (*mjeseče*)
2. **SIBILARIZACIJA** k g h + i > c z s (*ruci*)
3. **JOTACIJA** k g h + j > č ž š, c z s + j > č ž š, t d l n + j > ć đ lj nj (*tvrđ* > *tvrđi*)
JOTACIJA S EPENTEZOM p b m v + j > plj, blj, mlj, vlj (*brzi*, *gluplji*)
4. **VOKALIZACIJA** N jd. -lac, N mn. -oci, G jd. -oca, G mn. -laca (*gledalac*, *gledaoca*)
5. **JEDNAČENJE PO ZVUČNOSTI** B + Z > ZZ, Z + B > BB (*svat*, *svadba*)

„Kratak pregled gramatike“

6. **JEDNAČENJE PO MJESTU TVORBE** s z + palatal (osim r, j) > š ž (*list* > *lišće*)
n + p/b > m (*obrambeni*)
7. **ISPADANJE SUGLASNIKA** suglasnički skupovi: tc, dc, tč, dč, té, dć... (*otac*>*oca*)
– samo superlativi imaju dva ista suglasnika (*najjači*)

ALTERNACIJE IJE/JE, JE/E, JE/IJE, IJE/I, JE/I

a) KRAĆENJE KORIJENSKOGA SLOGA

1. množinski oblici jednosložnih imenica muškoga roda	(svijet > <i>svjetovi</i>)
2. imenice s nejednakim brojem slogova	(vrijeme > <i>vrjemenā, vremena</i>)
3. oblici s tri uzastopna duga sloga	<i>sljedeći</i> (prilog) – <i>sljedeći</i> (pridjev)
4. komparativ i superlativ pridjeva	(vrijedan > <i>vrjedniji, vredniji</i>)
5. prednaglasni položaj – slogovi ne mogu biti dugi	(svijetao > <i>svjetlokos</i>)
6. imenice i pridjevi izvedeni iz glagola	(pogriješiti > <i>pogrješiv, pogrešiv</i>)
7. zbirne imenice na -ad	(zvijer > <i>zvjerad</i>)
8. deminutivi -ić, -čić, -ica, -čica i augmentativi	(korijen > <i>korjenčić, crijep > crjepina</i>)
9. pridjevi na izvedeni od pridjeva i imenica i složeni pridjevi	(vijek > <i>vječit, dugovjek</i>)

b) KORIJENSKI SE SLOG NE KRATI

1. duga množina imenica na -ov-, -ev- ; zbirne imenice na -je	(<i>cvijet</i> > <i>cvijeće</i>)
2. glagoli izvedeni iz imenica i pridjeva	(<i>sniježiti</i> < <i>snijeg</i>)
3. imenice na -ost (apstraktne) izvedene iz pridjeva	(<i>lijen</i> > <i>lijenost</i>)
4. deminutivi na -ce, -ak, -ka	(<i>odijelo</i> > <i>odijelce</i>)
5. posvojni pridjevi na -ov, -ev, -in	(<i>zvijezda</i> > <i>zvijezdin</i>)
6. pridjevi izvedeni iz imenica – neki kratak, neki ne	(<i>svjetski, bijedan</i>)

PRETVARANJE -JE->-IJE-, -LET->-LIJET-, -LI->-LIJE-, -ZRE->-ZRIJE-, PRE->-PRIJE-

• prijelaz svršenih glagola u nesvršene	(dogorjeti > <i>dogorijevati</i>)
• imenice izvedene iz glagola	(prelaziti > <i>prijelaz</i>)

GLASOVI Č, Ć, DŽ i Đ

1. FONEM Č:	a) <u>postanak riječi nije vidljiv</u>	(bačva, ključ, pčela)
	b) <u>oblici izvedeni od -k- i -c-</u>	(jači, ručni, značenje)
	c) <u>nastavci -čić, -čica, -ač, -čki, -ičan...</u>	(kamenčić)
	d) <u>kajkavsko č u vlastitim imenima</u>	(Medveščak)
	e) <u>slavska prezimena</u>	
2. FONEM Ć:	a) <u>postanak riječi nije vidljiv</u>	(ćelav, ćud, moć, noć, dućan)
	b) <u>oblici izvedeni od -t-</u>	(smrću, braća, ljući, plići, kraći)
	c) <u>nastavci -ić, -oća, -ći, -ač, -aća, -eći...</u>	(crvić, čistoća)
	d) <u>đ + bezvučni suglasnik > ć</u>	(smeđ – smečkast)
3. FONEM ĐŽ:	a) <u>postanak riječi nije vidljiv – tuđice</u>	(džip, engl.)
	b) <u>jednačenje po zvučnosti č + b > džb</u>	(jednadžba)
4. FONEM Đ:	a) <u>postanak riječi nije vidljiv i sve njihove izvedenice</u>	(čada)
	b) <u>oblici izvedeni od -d-</u>	(gladu, mlađi, grožđe – jotacija)

NAGLASNI SUSTAV HRVATSKOGA STANDARDNOG JEZIKA

- tri osnovna pravila:
 - 1. *jednosložne* riječi – samo silazni naglasci
 - 2. *dvosložne* riječi – sva četiri naglasna na 1. slogu
 - 3. *trosložne* i *višesložne* riječi – na unutarnjim slogovima samo uzlazni
- nenaglašene riječi:
 - a) PROKLITIKE (prislonjenice, prednaglasnice) – *ispred* toničkih (*u grad*)
 - b) ENKLITIKE (naslonjenice, znanaglasnice) – *iza* toničkih (*pisao je*)

FONOSTILISTIKA I GRAFOSTILISTIKA

FONOSTILISTIKA (stilistika glasova) - proučava stilističke varijante

GRAFOSTILISTIKA (stilistika pisma) - ekspresivna vrijednost pisma

VREDNOTE GOVORENOGA JEZIKA

INTONACIJA, RITAM, TIMBAR (franc. boja glasa) ili MODULACIJA

PAUZA (stanka), INTENZITET – pojačanje napetosti govora, TEMPO

TIPOVI TEKSTA

1. opisivanje – OPIS (prostor)
2. pripovijedanje – PRIPOVIJEST (vrijeme) – monolog, dijalog
3. raspravljajanje – RASPRAVA (misao)

HRVATSKI STANDARDNI JEZIK

STANDARDNI JEZIK - ostvaraj (realizacija) jezika kao sustava

ORGANSKI IDIOM (organski govor) – svaka realizacija sustava, *narječja* – *dijalekti* – *govori*

DIJALEKTIZAM – pojava koja se protivi standardnome jeziku (*došo*)

KODIFICIRANE NORME – sustav pravila propisanih kao obveze

2. MORFOLOGIJA

MORFEM - najmanja jedinica jezika koja ima svoje značenje

- a) *po značenju*:
 - 1. korijenski ili leksički (*glav-a*)
 - 2. afiksadni ili gramatički b)
- b) *po položaju*:
 - 1. korijenski
 - 2. prefiksadni (*pod*-stanar)
 - 3. sufiksadni (podstan+*ar*+*0*)
- c) rječotvorni (podstan+*ar*), oblikotvorni (podstanar+*0*)

MORF - izraz morfema (**rek**+nem), **ALOMORF** - morfemska inačica (**reč**+e, **rec**+i)

- osnova riječi: a) rječotvorna - **stan** (+ar), (pod+) **stanar**
b) oblikotvorna - **podstanar** (+0)

SUPLETIVNI OBLICI - potpuno različiti alomorfi jednog morfema (*čovjek* - *ljudi*)

„Kratak pregled gramatike“

IMENICE

a) **vlastite imenice**: osobna imena, prezimena i nadimci, imena domaćih životinja, zemljopisna imena (mjesto, države, rijeke, gore, mora...), astronomska imena, narodi, nazivi ulica i trgova

b) **opće imenice**: **konkretne** (zajedničke, zbirne i materijalne) i **apstraktne**

imenice muškog roda: - duga i kratka množina (*znak - znakovi - znaci*)

imenice srednjeg roda: - jednakosložna promjena (N selo, G sela, D selu)

- nejednakosložna promjena (N ime, tele, G imena, teleta)

- *oko* i *uho* su u jd. s. r., a u mn. ž. r. (dvojina)

imenice ženskog roda: - N *kći* (A *kćer*) i N *mati* (A *mater*) // - imenice *glad* i *bol*

- ženska deklinacija: osobna muška imena na -a, -o, -e (N *Ivo*, G *Ive*, D *Ivi*)

PISANJE IMENICA (malo i veliko početno slovo)

1. **velikim slovom** - svi članovi višestolanih vlastitih imena (prijedlozi i veznici ne)

- osobna imena, prezimena, nadimci i atributi

(*Karlo Veliki*)

- poosobljeni misleni pojmovi

(U početku bijaše *Riječ*.)

- imena božanstava, nadnaravnih i mitoloških bića te životinja

(*Zeus*)

- imena naroda, stanovnika i pripadnika država

(*Hrvat, Dalmatinac*)

- posvojni pridjevi na -**ov**, -**ev**, -**in**

(*Matošev, Shakepesreov*)

- imena država, sela, gradova, kontinenata

(*Republika Hrvatska*)

- osobne i posvojne zamjenice 2. lica u pismu i tituliranje

(*Visosti*)

- poglavari država bez osobnog imena

(*Papa*)

2. **velikim početnim slovom** - samo prvi član višestolanih vlastitih imena:

- zemljopisni pojmovi - pokrajine, otoci, rijeke, mora, jezera, gore, ulice i trgovi, nebeska tijela
(*Dugi otok, Otrantska vrata, Tihi ocean*)

- imena blagdana, organizacija i kulturnih zajednica (*Ekonomski fakultet, Dan državnosti*)

- imena objekata, zaštićena imena proizvoda (*Gillette*) i naslovi knjiga (*Zlatarovo zlato*)

- jasno određeni povijesni događaji (*Drugi svjetski rat*)

3. **malim slovom** :

- zanimanja, titula uz ime (*kralj Zvonimir*), opće imenice od osobnih imena (*amper, žilet*)

- nazivi životinjskih pasmina (*koker*), strane svijeta (zapad)

- posvojni pridjevi na -**ski** (*matoševski*)

- pridjevi izvedeni od zemljopisnih imena i blagdana (*paški, božićni*)

- društveni pokreti i povijesna razdoblja (*renesansa, ilirizam*), pripadnici pokreta (*isusovac*)

- poglavari država s osobnim imenom (*papa Ivan Pavao II.*)

ZAMJENICE

OSOBNJE ZAMJENICE - **ja, ti, on (ona, ono), mi, vi, oni (one, ona)**

- nenaglašeni oblici (*me, te, nj, nju*)

POVRATNA ZAMJENICA - **sebe (se)** - nema oblika za nominativ (isti oblici)

POSVOJNO-POVRATNA ZAMJENICA - **svoj, svoja, svoje**

POSVOJNE ZAMJENICE - **moj, tvoj, njegov, njezin, naš, vaš, njihov**

POKAZNE ZAMJENICE - **ovaj (ova, ovo), taj (ta, to), onaj (ona, ono)**

„Kratak pregled gramatike“

- **ovakav/ovolik, takav/tolik, onakav/onolik**
ODNOSNE (UPITNE) ZAMJENICE - **koji (koja, koje), čiji (čija, čije), tko, što,**
- **kakav (kakva, kakvo), kolik (kolika, koliko)**
NEODREĐENE ZAMJENICE - **ne-, ni-, i-, sva-, po-, što-** + upitne/odnosne zamjenice ili
upitne/odnosne zamjenice + **-god**, čestice: **ma, makar, bilo ili god**
- prijedlog između predmetka **ni-/i-** i zamjenice piše se odvojeno (*ni od koga*)

PRIDJEVI

- podjela po značenju: a) **opisni** ili kvalitativni (*crn*), b) **gradivni** ili materijalni (*drven*)
c) **posvojni** ili posesivni (*Ivanov*), d) **odnosni** ili relacijski (*školski*)

1. NEODREĐENI PRIDJEVI

- uz imenicu koja znači nešto neodređeno, nepoznato, opće
- kao dio imenskog predikata (Ivan je *visok*.)
- u genitivu svojstva ili kvalitete (čovjek *duga* jezika)
- kod pridjeva na **-ov, -ev, -in** (*Markov, Anin*)

2. ODREĐENI PRIDJEVI

- uz imenicu koja znači nešto određeno, poznato, već spomenuto
- u stručnim riječima ili terminima (*pravokutni* trokut)
- kod pridjeva na **-ji, -nji, -šnji, -ski, -ki** (*hrvatski, zadnji, junački*)
- u komparativu i superlativu pridjeva

STUPNJEVANJE PRIDJEVA (KOMPARACIJA):

- pozitiv** (*tvrd* orah)
- komparativ** (*tvrdi* orah): **-ši** (lijep+ši>*ljepši*), **-ji** (jak+ji>*jači*), **-iji** (*nov+iji*)
- superlativ** (*najtvrdi* orah): **naj** + komparativ (*najslabiji, najjači*)

BROJEVI

GLAVNI BROJEVI - sklanjaju se samo od 1 do 4

REDNI BROJEVI (koje je po redu) - sklanjaju se svi

- glagolski pridjevi** (pridjev kao dio predikata)
- brojne imenice** - sklanjaju se kao imenice ž. r.
- brojni prilozi** na **-(j)ak** izriču približnu količinu (*desetak*) - pleonazam (*oko* desetak)

GLAGOLI

= riječi kojima se izražava **radnja** (*pisati*), **stanje** (*radovati se*) ili **zbivanje** (*skakati*)

- gramat. kategorije:
- VRIJEME: a) sadašnjost, b) prošlost, c) budućnost
 - VID: a) svršenost, b) nesvršenost, c) dvovidnost (vidjeti)
 - NAČIN: a) izjavnost, b) zapovjednost (*Piši, Ivane, zadaću!*)
c) željnost, d) uvjetnost
 - LICE: a) govornik, b) sugovornik, c) 3. lice (On *piše* zadaću.)
 - BROJ: a) jednina, b) množina
 - STANJE: a) aktiv, b) pasiv (*Kuća je sagrađena.*)

„Kratak pregled gramatike“

A) **prijelaznost** (*Čitam knjigu.*)

B) **neprijelaznost** (*Spavala sam.*)

C) **povratnost**: I.) pravi, II.) uzajamno povratni i III.) nepravi povratni glagoli

1. jednostavni glagolski oblici:

1. **INFINITIV** - nastavak **-ti** /k, g, h, d + ti > **-ći**/ (*reći, moći, ići*)
2. **PREZENT** (*učim*) jd. 1. l. **-m**, 2. l. **-š**, 3. l. **0** - mn. 1. l. **-mo**, 2. l. **-te**, 3. l. **-e/-o**
3. **AORIST** - prošlo svršeno vrijeme /**-h, -0, -0, -smo, -ste, -še**/ - *naučih*
4. **IMPERFEKT** - prošlo nesvršeno vrijeme /**-h, -še, -še, -smo, -ste, -hu**/ - *čitah*
5. **IMPERATIV** - imp. osn. **-i- / -j-** + morfemi za jd. 2. l. **-0**, mn. 1. l. **-mo**, 2. l. **-te** (rad+i+mo)
- imp. za 3. l. jd. i mn. **neka** + **prezent 3. l.** (*neka radi, neka rade*)
6. **GLAGOLSKI PRIDJEVI**: a) radni - inf. osnova + morfemi **-l/-al- (-o/-ao-)**, (*čitao - čitala*)
b) trpni - inf. osnova + morfemi **-n-, -en-, -jen-, -t-** (*zamoljen*)
7. **GLAGOLSKI PRILOZI**: a) sadašnji - nesvršeni (*čitajući*), b) prošli - svršeni (*iskopavši*)

2. složeni glagolski oblici:

1. **PERFEKT** - prezent pomoćnog glagola biti + gl. pridjev radni (*učio sam*)
2. **PLUSKVAMPERFEKT** - perfekt ili imperfekt pom. gl. biti + gl. pridjev radni (*bio sam učio*)
3. **FUTURI**: a) futur prvi - prezent glagola htjeti + infinitiv (*ja ću raditi/radit ću*)
b) futur drugi - prezent pom. glagola biti + gl. pridjev radni (*budem učio*)
4. **KONDITIONALI**: a) prvi ili sadašnji - nenagl. aor. gl. biti + gl. pridjev radni (*učio bih*)
b) drugi ili prošli - kond. prvi gl. biti + gl. pridjev radni (*bio bih učio*)

NEPROMJENLJIVE VRSTE RIJEČI

PRILOZI - prilažu se imenicama, pridjevima i glagolima (*šutke*), (*djelomice*), (*ljetos*)

PRIJEDLOZI - odnos označen imenicama (brdo *iznad* oblaka) ili pridjevom i imenicom

VEZNICI a) pravi, b) nepravi - zamjenice (*što, koji...*), zamjениčki prilozi (*gdje*) i čestice

UZVICI - onomatopejski uzvici - oponašanje prirodnih zvukova

ČESTICE - upitne (*zar, li*), usklikne, potvrdne (*da*), niječne (*ne*), pokazne (*eto*)...

3. SINTAKSA

SINTAGMA - gramatičke veze unutar sintagme

1. **Sročnost** ili kongruencija - odredbeni ili *atributni* spojevi riječi
2. **Upravljanje** ili rekcija - dopunski ili *objektni* spojevi riječi
3. **Pridruživanje** - okolnosni ili *adverbijalni* spoj riječi

Gramatička svojstva rečenice 1. **članjivost**:

- a) samostalni (glavni) reč. dijelovi: predikat, subjekt, objekt, priložne oznake
 - b) nesamostalni (sporedni) reč. dijelovi: atribut, apozicija
2. **obavijest o načinu (modalnost) i vremenu zbivanja**,
 3. **priopćajna svrha (ciljna usmjerenost)**

GRAMATIČKO USTROJSTVO REČENICE

- PREDIKAT** - glagolski predikat i imenski predikat (spona ili kopula i neka imenska riječ)
- **predikatne kategorije:** lice, broj, vid, vrijeme i način
- *predikatni proširak* – imenski i glagolski
- SUBJEKT** - bilo koja imenska riječ, infinitiv ili neizrečen (skriven) - *Promijenio sam se.*
- OBJEKT** - uvrštava se prema glagolu. *izravni* (direktni, bliži) / *neizravni* (indirektni, dalji)
- PRILOŽNE OZNAKE** - uvrštavaju se prema predikatu.
- ATRIBUT** - vrste: a) *pridjevski* (sročni ili kongruentni) i
b) *imenički* (nesročni) *kvalitativni, diferencijalni, posesivni, relativni*
- APOZICIJA** - dopunjuje imensku riječ i slaže se s njom u padežu; iznimke (*rijeka Dunav*)

REČENICE PO SASTAVU

1. **Jednostavne rečenice:** rašlanjene i nerašćlanjene (besubjektne)
 2. **Složene rečenice** - sklapanjem više jednostavnih rečenica (surečenica ili klauza) u novu
Vrste sklapanja: sklapanje *povezivanjem*, sklapanje *uvršćavanjem* i sklapanje *bez veznika*
- a) **Nezavisnosložene rečenice:** *sastavne* (kopulativne) - veznici: i, pa, te, ni, niti – bez zareza
suprotne (adverzativne): a, ali, nego, već, no – sa zarezom
rastavne (disjunktivne) - veznik: ili – bez zareza
- b) **Zavisnosložene rečenice** - predikatne, subjektne, objektne, adverbne (priložne) i atributne
- ⌚ **Predikatne rečenice** / Grad više nije što je nekad bio.
 - ⌚ **Subjektne rečenice:** *odnosne, zavisnoupitne i izrične* / Tko pita, ne skita.
 - ⌚ **Objektne rečenice** / Neka traže koga žele.
 - ⌚ **Priložne rečenice:** *mjesne (lokalne), vremenske (temporalne), načinske (modalne), poredbene (komparativne), uzročne (kauzalne), posljedične (konsekutivne) rečenice, namjerne (finalne), pogodbene (kondicionalne), dopusne (koncesivne)*
 - ⌚ **Atributne rečenice** / Zgazio je papirić koji je bacio na cestu
Apozicijske rečenice: Zahvaljujem prijateljima, koji su se odazvali.
- c) **Asindetske složene rečenice**
1. *Nezavisnosložene asindetske:* Mi smo otvarali, oni zatvarali.
 2. *Zavisnosložene asindetske rečenice:* Kažem vam, to je uzalud.
 3. *Asindetske rečenice s upućivačkim riječima*

USTROJSTVO TEKSTA

- Konektori** - suprotni: međutim, naprotiv..., pogodbeni: u tom slučaju, inače..
- Modifikatori** (Na sreću, sve je dobro prošlo. Na žalost, nisam uspjela.)
- Red riječi:** a) osnovni, b) obilježeni, c) automatizirani red riječi – *enklitike i proklitike*

4. LEKSIKOLOGIJA

- jezični znak:** a) OZNAČITELJ (*izraz*)
b) OZNAČENIK (*sadržaj*)
c) IMENOVANI PREDMET (*izvanjezična zbilja*)

leksem - oblik punoznačne riječi koji predstavlja ukupnost gramatičkih oblika i leksičkih značenja

LEKSIKOLOGIJA - grana jezikoslovlja koja proučava i opisuje leksik (rječnički sustav)
- leksemi: 1. jednoznačnice
2. višeznačnice: a) **metafora**
b) **metonimija** (osnovno, izvedeno značenje)

SINONIMIJA

sinonimi - različit izraz, a sličan sadržaj (*naraštaj, pokoljenje, generacija*)

- a) bliskoznačnice (*muž - suprug*)
b) istoznačnice - potpuni sinonimi (*sustav - sistem*)

ANTONIMIJA

antonimi - parovi riječi suprotnih značenja (*noć - dan*)

- a) po podrijetlu: 1. PRAVI ili raznokorijenski (*istina - laž*),
2. TVORBENI ili istokorijenski
b) po naravi značenjske opreke: 1. BINARNI
2. STUPNJEVITI
3. OBRATNI
c) po funkcionalnoj vrijednosti: 1. OPĆEJEZIČNI (*skup - jeftin*)
2. INDIVIDUALNI

HOMONIMIJA

homonimi - leksemi jednakih izraza: a) OBLIČNI ili morfološki (*supruga, gol*)

- b) LEKSIČKI (*kosa*)
1. **homografi** ili istopisnice (*grad - grad*)
2. **homofoni** ili istozvučnice (*višnja - Višnja*)

VREMENSKA RASLOJENOST LEKSIKA

- vrste pasivnih leksema: 1. HISTORIZMI – *krinolina*
2. ARHAIZMI – *čislo, sarce*
3. NEKROTIZMI - *množba*
4. KNJIŠKI LEKSEMI – *mirisnica*
- **leksik na prijelazu**: a) zastarjelice – *ferije*,
b) pomodnice – *tajice*
c) novotvorenice ili NEOLOGIZMI – *vikendica*
d) *oživljenice*

PODRUČNA RASLOJENOST LEKSIKA

1. LOKALIZMI (*gospar*)
2. REGIONALIZMI (*manistra*)
3. DIJALEKTALIZMI (*hiža, pes, picigin*)

FUNKCIONALNA RASLOJENOST LEKSIKA

- funkcionalni stilovi:
1. KNJIŽEVNO-UMJETNIČKI STIL - **poetizmi** (*cjelov*)
 2. ZNANSTVENO-STRUČNI STIL
 3. ADMINISTRATIVNO-POSLOVNI STIL
 4. NOVINSKO-PUBLICISTIČKI STIL - hibridni stilovi
 5. RAZGOVORNI STIL: **kolokvijalizmi, žargonizmi, vulgarizmi**

LEKSIČKO POSUĐIVANJE

1. IZRAVNO - *lector*, lat.
2. POSREDNO - *ikebana*, jap.
3. KRUŽNO - *cravatte*, fran. - kravata

- vrste posuđenica:
1. **internacionalizmi** – *demokracija*
 2. **prevedenice** - *neboder*
 3. **značenjske posuđenice** – *miš*
 4. **egzotizmi** - *pončo, iglu, avokado*
 5. **eponimi** – *sendvič*
 6. **tuđice** – *šou*

PRILAGODBA POSUĐENICA

1. GRAFIJSKA (*faks*) i PRAVOPISNA (*bajt*) prilagodba - transkripcija i transliteracija
2. FONOLOŠKA prilagodba (*kauboj, hotel*) - naglasak
3. MORFOLOŠKA prilagodba (*štrajkati*) – rod, infinitivni nastavak
4. ZNAČENJSKA prilagodba - *bluz*, engl. blues - melankolija/vrsta glazbe

PURIZAM I JEZIČNA KULTURA

- standardnojezična norma:**
a) pravopisna,	b) pravogovorna
c) gramatička,	d) leksička

* Standardni jezik moraju učiti svi govornici hrvatskoga jezika! - **jezični savjetnici**

IMENA

ONOMASTIKA ili imenoslovlje - objašnjava podrijetlo i značenje imena

- vrste imena:
1. **antroponimi** - osobna imena, nadimci, prezimena, etnonimi (*Nijemac*)
 2. **toponimi**: ojkonomi (ekonimi), oronimi (*Medvednica*), hidronimi (*Sava*)
egzonimi (*Beč*), ktetici (*splitski*) i etnici (*Dubrovkinja*)

TVORBA RIJEČI

a) tvorbeno motivirani leksemi (*hrvatski*), b) tvorbeno nemotivirani leksemi (*Hrvat*)

TVORBENA VEZA: a) izravna ili bliža (*učiti - učitelj*),

b) posredna ili daljnja (*učiteljica*)

TVORBENI ŠAV - granica između tvorbenih sastavnica:

a) **tvorbena osnova** (*hrvat+ski*)

b) **tvorbni predmetak** - prefiks (*pra+star*)

c) **tvorbni nastavak** - sufiks (*hrvat+ski*)

d) **spojnik** - interfiks (*roman-o-pisac*)

tvorbni načini: 1. sufiksalna tvorba (<i>hrvat+stvo</i>) 2. prefiksalna tvorba (<i>ne+pismen</i>) 3. prefiksno-sufiksna tvorba (<i>pod+vod+an</i>) 4. slaganje (<i>rov-o-kopač</i>) 5. složeno-sufiksna tvorba (<i>srednj-o-škol-ac</i>) 6. srastanje (<i>dan+gubiti</i>)
--

PREOBRAZBA (konverzija) - *hrvatska, Hrvatska*

FRAZEOLOGIJA

FRAZEM - višesložna jezična jedinica koja se uvijek reproducira kao cjelina (*trn u oku*)

a) frazemi inačice (varijante) - *hladan kao kamen/led*

b) frazemi višeznačnice - *tvrd orah*

Frazeološka sinonimija - *kost i koža / suh kao bakalar*,

Frazeološka antonimija

- **frazemske sraslice** - barem jedna sastavnica nema svog leksičkog značenja

a) FRAZEMI SINTAGME (*ni za živu glavu*)

b) FRAZEMI REČENICE (*Sit gladnu ne vjeruje.*)

LEKSIKOGRAFIJA

= umijeće sastavljanja i pisanja rječnika: a) GLOSARI

b) ANEKSNI RJEČNICI

- vrste rječnika: 1. enciklopedijski: a) *enciklopedija i leksikon*

b) *opći i posebni* (specijalni)

2. jezični (lingvistički ili filološki):

a) po veličini - *mali* (džepni), *srednji i veliki*

b) *općejezični i posebni*,

c) po broju jezika - *jednojezični, dvojezični, višejezični*

LEKSIKOGRAFSKA JEDINICA: 1. natuknica ili lema

2. odrednica

3. leksikografska definicija

POVIJEST JEZIKA

JEZIK I PISMO HRVATSKIH SPOMENIKA OD POČETAKA DO KRAJA XV. STOLJEĆA

- dva nenarodna jezika: 1. *latinski* (Trpimirov natpis)
2. *staroslavenski* - bogoslužje, glagoljica
- tri pisma: 1. **glagoljica**, XI. st. (uglati tip) - VINODOLSKI ZAKON, 1288.
2. **bosanica**, XII. st. (hrvatska cirilica) - POVALJSKA LISTINA
3. **latinica**, XIV. st. - ŠIBENSKA MOLITVA, XIV. st.

HRVATSKI JEZIK OD XVI. DO KRAJA XVIII. STOLJEĆA

- * XVI. stoljeće - **književni koine**; *Faust Vrančić*: DITIONARIUM, 1595.
- * XVII. stoljeće - prva hrvatska gramatika - *Bartol Kašić*: INSTITUTIONUM, 1604.
- **ozaljski književni krug** - *Ivan Belostenec*: GAZOPHILACIUM, 1740.
- * XVIII. stoljeće - *P. Ritter Vitezović* - reforma hrvatske grafije

HRVATSKI STANDARDNI JEZIK U XIX. STOLJEĆU

- Lj. Gaj: "KRATKA OSNOVA HORVATSKO-SLAVENSKOGA PRAVOPISANJA", 1830., Budim
- *dijakritički znakovi* za foneme: /č/, /ž/, /š/, /lj/, /nj/, /dž/, /đ/ - tilda (~) pa kvačica
- Zadarska filološka škola (Ante **Kuzmanić**)
 - Riječka filološka škola (Fran **Kurelac**)
 - Hrvatski vukovci (Ivan **Broz**, Tomo **Maretić**)

HRVATSKI JEZIK U XX. STOLJEĆU

- a) **1901. - 1918.** - pravopis, gramatika i rječnik (BROZ, MARETIĆ, IVEKOVIĆ, BORANIĆ)
- b) **1918. - 1941.** - srpski jezični unitarizam - jedan jezik (*srpskohrvatskoslovenački*)
- prvi razlikovni rječnik hrvatskog i srpskog - GUBERINA i KRSTIĆ
- c) **10. travnja 1941. - 1945.** - Državni ured za jezik u NDH - "KORIENSKO PISANJE", 1942.
- d) **1945. 1990.** - 1954. NOVOSADSKI DOGOVOR - ideja jezičnog ujedinjenja
1967. "DEKLARACIJA O NAZIVU I POLOŽAJU HRVATSKOG JEZIKA"
1971. "hrvatsko proljeće" - fonološki pravopis ("londonac") BABIĆ-FINKA-MOGUŠ
- e) **1990. – danas** - BRODNJAK: "RAZLIKOVNI RJEČNIK SRPSKOG I HRVATSKOG"
ANIĆ: "RJEČNIK HRVATSKOG JEZIKA", 1991. - prvi priručni jednojezični rječnik